

290.219

29

K

LAM  
X

290219

# MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI: RADÓ ANTAL

857

## KÖLCSEY FERENC KRITIKÁI

Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta

CSÁSZÁR ERNŐ



LAMPEL R. (WODIANER F. és FIAI) RT.  
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

Ára —.40 f = 5000 korona.

# MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI RADÓ ANTAL

Elsőrangú hazai és külföldi írók regényei, elbeszélések, versek, színművek, ismeretterjesztő művek sorozata.

Minden füzet külön is kapható.

- 644—645. Kleist Henrik. Kohlhaas Mihály.  
646—647. Berzeviczy Albert. Válogatott beszédek.  
653. Kenedi Géza. Feminista tanulmányok.  
654—655. Kaffka Margit. Süppedő talajon.  
659. Szomaházy István. János mester és a felesége.  
660. Lagerlöf. Az ezüsthánya.  
661—662. Jacobsen. Mogens. Lövés a ködben.  
663—664. Wlassics Gyula. Deák Ferencz.  
665—666. Reviczky Gyula. Apai örökség.  
667. Irói arcképek. Gyulai Pál.  
668—669. Molnár Ferenc. Báró Március.  
670. Strindberg. Történelmi miniatűrök.  
673. Szini Gyula. Bolond könyvek.  
674—675. France Anatole. Az ing.  
677—678. Andor József. Kődös napok.  
679—680. Kistemmaeckers. Az őszton.  
681. De Amicis. A török nő.  
682—683. Daudet és Belot. Sapho.  
685—687. K. Nagy Sándor. Esküdtek és esküdtbírák törvénykönyve.  
690—691. Bethlen Miklós gróf önéletrajza.  
692—693. Bernstein. Édes otthon.  
695—696. Bracco. Vége a szerelemnek.  
697. Kiss Menyhért. Hol a Maros vize folyik.  
698. Krúdy Gyula. Piros és a többiek.  
699. Conan Doyle. A brigadéros házassága.  
700. Irói arcképek. Gvadányi József, Szabó Dávid, Békassy Gedeon.  
701. Provins. Hogyan rognak meg bennünket.  
702—703. Heltai Jenő. Kis komédiák.  
704. Rostand. A két Pierrot.  
705—709. Homeros Odüsszeája.  
711. Pekár Gyula. Lacika mamája.  
712—713. Stevenson Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete.  
714—716. Schiller. Don Carlos, spanyol infáns.  
717—718. Bang. Ötönsége.  
719. Wallis. Az ember tragédiája.  
720. Révész Béla. Nyomor.  
721—722. Fiers és Caillavet. A zöld trakk.  
724—725. Heltai Jenő. Egy operette története.  
726. Kant filozófiája. Gondolatok művelőből.  
727—728. Bródy Sándor. Elmélkedések.  
729. Prévost. A végrendelet.  
730. Rezek Román. Galamb Péter.  
731. Irói arcképek. Báró Eötvös József a költő.  
732. Wells. Az elcsesztett élet.

# KÖLCSEY FERENC KRITIKÁI

BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTVÁ  
KIADTA

CSÁSZÁR ERNŐ

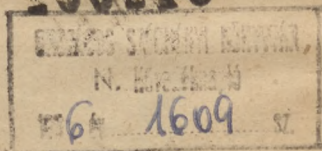
KIADJA:

LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.  
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

BUDAPEST, 1922



290219



FRANKLIN TÁRSULAT NYOMDÁJA

Kö  
Azonb  
műbír  
Kazinc  
másak  
A féle  
az ir  
külső  
leíjez  
gájau  
közün  
korban  
mán  
telke  
cikkeit  
rus, D  
művel  
szetad  
ság, a  
nem k  
Kö  
bátors  
a kriti  
tak, d  
való  
tanítá  
Kriti

## BEVEZETÉS.

Kölcseynek a kritika terén voltak már elődei. Azonban sem a XVIII. századbeli folyóirataink műbíráinak, sem irodalmunk akkori vezérének, Kazinczynak irodalmi elvei nem voltak alkalmasak az igazi kritikai élet megteremtésére. A félelem, hogy a gáncs elriasztja a törekvőket az irodalomtól, a műalkotások értékének a külső formában, a nyelv csinososságában s a kifejezések választékosságában való keresése: gájául szolgáltak a valódi kritikának. Találkozunk ugyan már a Kölcsey fellépését megelőző korban is értékesebb kritikai elvekkel, így pl. Kármán Józsefnek a *Nemzet csinosodásáról* való elmélkedésében és Döbrentey Erdélyi Múzeumbeli cikkeiben, de Kármán nem volt gyakorlati kritikus, Döbrenteyből pedig, noha jelentős eszthetikai műveltséggel dicsekedhetett, hiányzott a természetadta tehetség, az ízlés és az az erkölcsi bátorság, amely nélkül szigorú és igazságos műbíró el nem képzelhető.

Kölcsey volt az első, akiben tudás, ízlés és bátorság teljes mértékben megvolt. Első mesterei a kritikai tanulmányaiban Voltaire és Boileau voltak, de a gazdag német eszthetikai irodalommal való megismerkedés elfeledtette vele a franciák tanításait. Mint a dolgozataiban, különösen a *Kritika* c. tanulmányában levő nagyszámú utalás

és hivatkozás bizonyítja, jól ismerte a német esztetikát, az öreg Sulzertől kezdve a maga koráig. A tőlük elsajátított ismereteket sikerrel alkalmazván a mi irodalmunk jelenségeire, szerencsésen juttatta érvényesüléshez kritikai működésében. Jelentősége elődeihez képest abban áll, hogy azok csak nagy általánosságban hirdették elvont elveiket, ő határozott művek alapján adja tanításait.

Kritikai munkássága két ágra szakad, elméletire és gyakorlatira. Mint theoretikus, *Kritika, Jegyzetek a kritikáról és poesisről, Kritika és antikritika* c. dolgozataiban a bírálat egyetemes érvényességének lehetőségét és szükségességét fejtegeti, kiemelvén, hogy különösen a mi viszonyaink közepett van szükség bátor és hozzáértő bírálatra. Kimondja, hogy a bírálónak nemcsak esztetikai műveltségre van szüksége, hanem művészi lélekre is, ítéleteiben pedig elsősorban a művészet szempontja vezesse, s a bírálat tárgyául szolgáló művet az író egyéniségének és az egész irodalommal való kapcsolatának alapján tekintse.

Ezeket a helyes elveket azonban bírálataiban nem tudta pontosan követni. Ennek oka egyrészt abban rejlik, hogy éppen legnevezetesebb kritikáit, a Csokonai és Berzsenyi költészetéről szólókat, még pályája elején írta, midőn elvei még nem forrottak ki teljesen, másfelől abban, hogy nem tudott megszabadulni a német-görög klasszicizmus merev dogmáitól. Ez magyarázza meg elfogultságát a népies hajlamú Csokonaijal és rimessmértékes verseléstől tartózkodó Berzsenyivel szemben, bár annak az éles hangnak, mely a klasszikus

óda m  
része  
nyoma  
sége k  
tehets  
Kis J  
latába  
Csokon  
fogults  
sok je  
megjeg  
költész  
ahogya  
beállítj  
szembe  
ges is

Pál  
közül l  
kritiká  
meg bá  
nehézsé  
e szigo  
sebb j  
Kazinc  
a Körn  
ban má  
kritika  
megjele  
kat me  
gaszkod  
különös  
tunk a

óda mesterének egyik bírálatából kicseng, nagy része lehetett annak a nem épen kedvező benyomásnak, melyet a gazdálkodó poeta egyszerűsége keltett Kölcsyben. Elfogultsága e két igazi tehetség iránt annál inkább szembetűnő, mivel Kis Jánost, ezt a középszerű költőt, egyik bírálatában mértéken felül megdicsérte. Noha így a Csokonairól és a Berzsenyiről való ítéletet elfogultsága túlságosan szigorúvá tette, e kritikának sok jeles tulajdonsága van. Finom és talpraesett megjegyzésein kívül az a mód, ahogyan Csokonai költészetét a költő élete folyásából magyarázza, s ahogyan Berzsenyit a magyar költészet fejlődésébe beállítja: jeles műbíróra vall; a közvéleménnyel szembeszálló bátorsága pedig épenséggel szükséges is volt.

Pályája második felében írt három bírálata közül legnevezetesebb a Szemere szonettjeiről való kritikája. Ha magasztaló szavakkal emlékezik is meg barátja e költeményeiről, figyelmeztet arra a nehézségre, melyet a rímekben szegény nyelvünkben e szigorúan megszabott versforma okoz. Két kisebb jelentőségű kritikán (Balla *Hubájáról* és Kazinczy egy pindarosi ódájáról) kívül híres még a Körner Zrínyijéről való tanulmánya. Ez azonban már felülemelkedik a szoros értelemben vett kritika körén. Könnyen hozzáférhető formában megjelent az Olcsó Könyvtárban. Az egyes bírálatokat megjelenésük sorrendjében adjuk. Nem rágaszkodtunk szigorúan az eredeti helyesírásához, különösen az idegen szavak írásában alkalmazkodtunk a mai szokáshoz.

Császár Ernő.

I.

KIS JÁNOS VERSEI.<sup>1</sup>

Minekutána Kazinczy a maga elhunyt barátjainak Báróczynak és Daykának munkáikat kiadá, íme most a maga élő barátjának, superintendens Kis Jánosnak verseit közli a publikummal, mely azokat, valamint már régen óhajtott, úgy most nem is vette sok öröm nélkül, s egyszersmind el kellett szomorodnia a Kazinczy által íratott előbeszédnek azon tudósításán, hogy ezen köztiszteltű poéta, közre eresztvén poétai munkáinak teljes gyűjteményét, lelép a fényes pályáról, melyen húsz esztendő óta a nemzetnek tapsolásai alatt járdalt. (III. lap.)

Recensens állhatatosan azt hiszi, hogy Kis az elsőrendű magyar költők számokba tartozik s a legméltóbban érdemli azon közönséges javallást, mellyel fogadtatott, s épen ezen hit indította Recensent arra, hogy ezen három kötet verseket vizsgálat alá vegye, mert midőn recensióink ilyen igen kevés számban jelennek meg, illő, hogy csak a nagyobb írók vétessenek ítélet alá, mely ifjainknak mustra és tükör gyanánt szolgálhasson.

Kisnek Múzsája általában klasszikusi studi-

mot  
indul  
háron  
lom ö  
magá  
Kis a

E  
lap s  
cím l  
darab  
álló  
ugya  
lap)  
és 1  
sem  
Schil  
A ha  
méltó  
hogy  
(171  
írt g  
poét

A  
mák  
tetve  
véte  
nos  
ered  
azér  
(Uz,  
publ  
mere

A

mot mutat, stílusa neki kisimúlt és numerosus,<sup>2</sup> indulatai határ közé vétettek, s darabjain, az egész három köteten keresztül, bizonyos érezhető nyugalom ömlik el, ő szomorg és enyeleg anélkül, hogy magát egészen elkapatni hagyná, egy szóval — Kis a magyar nemzetnek filozófus poétája.

Ezen kiadott verseknek első kötetökben a címlap szerint *Ódák* és *Dalok* állanak. Recensens ezen cím helyébe inkább a közönségesb kiterjedésű *lírai darabok* címet tette volna, mert a 35-dik lapon álló *Polykrat*, mely Schillerből fordítottatott, az ugyanonnan vétetett *Vashámorba menéssel* (49-dik lap) s még más egy-két apróbb románcokkal (110. és 113-ik lap) együtt, bizonyosan sem az *ódák*, sem a *dalok* sorokba nem tétethetnek. Így nem a Schillerből fordítottatott *Ideálok* is (31-ik lap) s *A házasság élet boldogsága* (43-ik lap), *A papi hivatal méltósága* (143-ik lap), s ugyanezt lehet mondani, hogy többek elhallgattassanak, a *Kazinczyhoz* (171-ik lap) és *Gr. Festetics Ignáchoz* (186-ik lap) írt gyönyörű darabokról is, melyeket Recensens poétai episztoláknak nevezett volna.

A két utolsó kötetekben episztolák, epigrammák, mesék, didaktikumok stb. vagynak letéttelve, s mind a három kötetben számos idegenből vétetett darabok találkoznak, melyeket talán hasznos lett volna megnevezni, mind azért, hogy az eredeti darabokat mindenki megválaszthassa, mind azért, hogy a külföld írói, kikből azok vétettek, (Üz, Wieland, Schiller, Matthisson, Schlegel<sup>3</sup> stb.) publikumunk s fiatal íróink előtt mindinkább ismeretesekké legyenek.

Ami Kisnek lírai tehetségét illeti, az ő filozó-

fusi lelkébe nem öntött a természet oly lángolást, mely kicsapongó hévvel, szívet ragadó s olvasztó dalban ömöljön ki, s ha vagynak is az ő fentebb hangú énekei közt igen szépek, mint *A Bölcsességhez* (I. köt. 24. lap), *A Dicsőség* (99. lap) stb., Recensens mégis mindig azt fogja hinni, hogy Kis legszebb koszorúkat azon a pályán szedett volna, melyen Tibullus,<sup>4</sup> a római kedves éneklő, hervadatlanokat fűzött magának. Az *Elégia* (I. köt. 119. lap) s leginkább pedig a III. kötet végén álló *Poétai feltétel* csálhatatlanul bizonyítja Recensens ítéletét. Ha Kis ily csínnal s ily mértékben, mint ezen utolsó vers, egy kötetecskével ajándékozta volna meg, vagy ellent nem állván a superintendensi fogadás, még megajándékozná a nemzetet, minden bizonnyal a magyar literatúrának (még sok évek után) feltűnendő aranykorában is, szelíd lánggal hevülve fogná őtet egy akkori Tibull olvasni s mustrának választani, s egy ilyen kötetnek elejébe fognának legméltóbb jussal illeni azon szép sorok (I. köt. 145. l.):

— pengess az ezüst húrokon  
Olyan ígész éneket,  
Mely még sok jövő századokon  
Túl is olvaszszon szíveket.

Azonban ezen óhajítás mellett sem tagadja meg Recensens, hogy Kis nem futotta meg a maga pályáját elhalhatatlan dicsőség nélkül. A *gróf Festetics Ignáchoz* íratott hálaadást főképen pedig a Kazinczy Ferenchez készített *Hymenaeum*, a magyar költésnek örökre legszebb virágai közé fognak számláltatni. Nem lesz a maradék oly hálát-

lan  
szat  
Boil  
azok  
vissz  
dorn  
A  
min  
tekin  
szép  
ném  
nyok  
kel  
széd  
egész  
jelen  
lusa  
hata  
kat  
Mer  
ilyek  
bety  
gens  
szól  
rüln  
73.  
szép

73.  
gyer

lan is, hogy a II. és III. kötetben álló morális és szatírai darabokat elfeledje; azok Horatiusra s Boileaura<sup>5</sup> emlékeztetik az olvasót s lesz idő, mikor azokra a magyar olvasópublikum úgy néz majd vissza, mint most a németek Hallernek<sup>6</sup> s Hagedornnak<sup>7</sup> hasonló foglalatú műveikre.

Ami Kisnek nyelvét illeti, Recensens ajánlja minden fiatal íróinknak, hogy a Kis kötetét ezen tekintetben studiumokká tegyék. Az ő nyelve szép, tiszta, világos és egyszerű; ahelyett, hogy némely fiatalok meg nem választott német példányok után indulván el, dagadó, homályos képekkel s helytelen tudományokkal elhalmozott beszédet visznek írásaikba s gondolatjaikat sokszor egészen elburkolják, sokszor épen üres és semmit jelentő hangokat zengenek. De midőn Kisnek stílusa ifjainknak így ajánlhatik, Recensens mulasztathatlan kötelességének ismeri, hogy azon szólásokat is kimutassa, melyek őtet megbotránkoztatták. Mert illetlennek leli fentebb nemű poézisben az ilyeket, mint I. k. 2. l. *Csak papagáji csacskságot s betyári gúnyolódást lelek.* 15. l. *beatus ille ut prisca gens mortalium*<sup>8</sup> s ugyanott: *csűrben hágy*, mely szólást a fentebb nemű prózában is ki kell kerülni. 20. l. *gyengén legyezik* s ezen ocsmány szó a 73. l. ismét előfordul. 24. l. *A Bölcseséghez íratott szép himnuszban szemeidnek éli*, e helytt: *éle.* 66. l.

Ha mindég csacsog is szája,  
Ha mint szent írásra rája  
Stax úgy hallgat, sem bánom.

73. l. *kacsója* a különben szép dalban nagyon gyermeke. 87. l. *egyhez az ért ész tart just.* 89. l.

ne kacsongass pajtásid módjára, s ez a sör egy  
 lánykának van mondatva! 99. l. *címeres magzatok*,  
*A Dicsőséghez* íratott fenhángú énekben alacsony,  
 107. l. *mi jusa*, és ismét

Fogadom bizony Hymennek  
 Dicséretet mondanak,

mely prózának sem lenne szép. A papi hivatal  
 méltóságáról íratott fentebb nemű énekben illet-  
 lenek az ilyenek: 148. l. a föld jól lakik árvizekkel;  
 149. l. mert egy istene a gyomra; 151. l. álnok prakti-  
 kálás; 157. l. megvesztek s semmit sem hittek; 159. l.  
*frisen* gyűlést kell tartani. — Ilyen a Kazinczyhoz  
 íratott *Hymenaeumban* 175. l.

a távol lévőre száját mohón tátja,  
 a valót elejti;

mely az Aesopus úszó ebére emlékeztet. Egy ily  
 nagyszépségű énekben Recensens megváltoztatná  
 azon sort is 176. l.

Ki derítheti fel homloka ráncait,

mert e ráncokat felhővel vagy valami ilyennel  
 kellene felcserélni. Ugyan e lapon ama sorban:

boldog a csillaga

az articulus<sup>9</sup> elmaradta új szépséget adott volna  
 a versnek.

Az episztolák pedestris<sup>10</sup> Múzsájok több sza-  
 badságot enged ugyan a közönséges szólásokra  
 nézve, mint a költés fentebb nemei: mégis Recen-  
 sens a Kazinczyhoz íratott episztolában (II. k.  
 19. l.) a *parolát* kitörlötte volna s 40. l. a *nyelv-*

prittv  
 giáját  
 44. l.  
 kezdé

hol a  
 szüks  
 is va  
 így I  
 Rece  
 Kistü  
 az il  
 töké  
 adot  
 meg  
 is fü  
 felvé  
 min  
 94,  
 más  
 jobb  
 talá  
 péld  
 sein  
 a r  
 nek

nyi  
 mív  
 ket  
 mi

*pritty Klitia* helyt inkább a Wagner Phraseologiájában <sup>11</sup> álló *szátyár* szóval szeretne élni. Sem 44. l. a Horatiushoz intéztetett szép episztolát nem kezdette volna így :

Horatius, kedves tanítóm s barátom,  
Menjünk a mezőre : itt a tavasz, látom,

hol az utolsó hemistichiumot<sup>12</sup> egyedül a rím tette szükségessé ; 129. l. a *zsoltárt környikálnak* helyett is valami más kitételt kelle vala keresni s szinte így III. köt. 83. l. a *tündökletesség (!)* stb. helyett. Recensens óhajtja, hogy a megbecsülhetetlen Kisünk még egyszer adassa ki a maga verseit s az ily kicsinyességeket eltörölvén, igyekezzék még tökéletesb mustrát adni fiatalainknak, mint most adott, s talán nem főgja a koszorúkkal ékes férfiút megbántani, ha ez óhajtás mellé még ama másikat is fűzi, hogy azon újabb kiadásból némely most felvétellett középszerű darabok is kihagyassanak, mint a III. k. 76. s köv. l. álló epigrammák, I. k. 94, 96, 106. és 107. l. álló darabkák s még némely mások, melyeket a szerzőnek helyes ízlete legjobban ki fog ismerhetni, s melyek ezen kötetekbe talán bizonyos tekintetekből vétettek fel, mint például Schillernek ifjú csekélyebb dolgozásai verseinek később kiadásaiba is felvételtek, de azért a részre nem hajló kritikának gáncsait, Schillernek nagy neve mellett is, nem kerülhették el.

Recensens szokása szerint még azon kívánságát nyilatkoztatja ki, hogy minekutána Európának míveltebb nyelvein már századok oltá rimes verseket is mérték nélkül senki nem ír, ismerjük meg mi is valahára azon versnemnek szépségeit, melyre

legelőbb Ráday tanított bennünket, s melynek mennyei hangzását lehetetlen nem érezni. Kisfaludy, Berzsenyi és Kis nagy tökéletességre vivék a mértéktelen rimes verseket is, de lehetetlen tagadni, hogy valamint Berzsenyinek mértéktelen verseit az ő mértékeseihez hasonlítani nem lehet: úgy Kisnek *Hajós dala* s a *Lebegsz májusi szellő* szép hangokkal felülmúlják mind az ő többjeit. A hangoknak harmoniájok elválhatatlan társa a mennyből eredt költésnek, s jó az, ha a tiszta érzeménynak szavai zavartalan hangokkal hatják meg a fület s ez által szívünket.

## II.

**CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY MUNKÁINAK  
KRITIKAI MEGÍTÉLTETÉSEK.\***

Midőn Recensens Csokonairól ítélni akar, némi-nemű félelemmel lép a publikumnak elébe, nem mintha Recensens természet szerint rettegő volna,

\* E bírálatot Kölcsey levélalakban írta meg (kelt 1815 márc. 3.-án) s elküldte Döbrenteynek, az *Erdélyi Múzeum* szerkesztőjének. Ez azonban nem mervén kiadni, egyre halogatta a közlését, mire Kölcsey némi változtatással a *Tudományos Gyűjteményben* (1817. évf. III. kötet) tette közzé. Itt a módosított alakban közöljük a bírálatot, jegyzetben azonban hozzáillesztjük az első fogalmazás elhagyott és módosított helyeit.

hanem mivel nem tudja, ha azon tiszteletet, mely-lyel sok másoknak tartozik, nem látszik-e megsérteni. Azon esztetikus, ki Csokonairól szól, kénytelen a nagyobb publikum értelmével megvívni, azonban ha állításai a tisztább ízlésnek reguláival ellenkezni nem fognak, nem leszen oka, hogy akárki előtt is megpiruljon.

Minden poéták közt, kiket Recensens ismer, Bürger<sup>3</sup> az, kihez Csokonai leginkább hasonlít; vagy azért, mivel a génusz mind kettőjüket egy útra vona, vagy azért, mivel Csokonai Bürger példánya szerint igyekezett eleitől fogva dolgozni. Recensens úgy hiszi, hogy mind a két ok dolgozott,

A bevezetés az első dolgozatban így hangzott:

«Hónapok teltek, édes barátom, mióta megígértem, hogy Csokonairól Muzeumod számára írni fogok, s hónapok teltek el, mióta ígéretem teljesítésével adósod vagyok. Te tudod, a poétai lélek makacs lélek, s még olyankor is keresztül állja utunkat, midőn nem az ő pályáját futjuk. Olyan ő, mint az ifjúságában délceg asszonyka, ki bennünket egészen magának kíván, s önszeszélyét teszi királynékká.»

«Midőn én Csokonairól írni akarok, nem vagyok eléggé bátor szavamat egyenesen a publikumhoz intézni s recensensi minákkal állani fel, nem mintha félelmes volnék, mert én ifjú vagyok, de ugyanezen ifjúság szerénységet parancsol. Azon esztetikus, ki Csokonairól szól, kénytelen a nagyobb publikum értelmével megvívni, s nekem, kinek mesteri tónust felvennem nem szabad, legjobb leszen egyedül Te hozzád szólanom; barátomnál szólok, s nem másként mint ézenem kell.»

s a második következése az elsőnek. Bürger és Csokonai mindketten nem gazdag és nem fő nemzetből származtak; mindketten iskolai nevelést vettek s valóban sok iskolai tudományt, de egyszersmind sok iskolai elmésséget is vittek által a közönséges életbe s írásaikba; mindketten nevezetes convulsiókat<sup>14</sup> szenvedtek a szerelem miatt, s ez őket szentimentalizmusra vezette, noha (kivált Csokonairól) úgy látszik, mintha jó kedv és makacsság lett volna inkább karakterök; mindketten érzették a ritmus erejét; mindketten hajlandók voltak a Bürger által úgynevezett popularitásra. Valóban sokat, amit Schiller a maga nevezetes recenziójában Bürgerről mond, szóról-szóra lehetne a magyar poétáról is mondani; de Bürger a maga szonettóiban egyetlenny, s ezen tekintetből kell azt ítélnünk, hogy Bürger szentimentálisabb, mint Csokonai. — Schiller azt jegyzi meg Bürgerről, hogy ő érzés helyett sokszor zabolátlan indulattal áll elő, s bár a szonettók s némely dalok szelíd érzéssel vagynak is áttalhevülve, de az *Elegie*, s a *Hohes Lied*, hogy többet ne említsek, Schillernek ítéletét igazolják. Csokonainál az *Utolsó szerencsétlenség*, mely a Bürger *Elégiája* után készült, hasonló megjegyzést érdemel; de azt kell hinnünk, hogy itt nem maga a költő, hanem csak Bürger zeng, mert a több szentimentál dalokban ritkán van nyoma a kisebb mértékű érzéseknek is, mert Csokonai általában hidegebb, mint a német példány, s mindenütt látszik, hogy az érzésnek tónusa tanulva, nem pedig együtt-születve van.

Sok út van veretve a pályán, mely mind a célhoz viszen, de kevésnek adta a sors, hogy mindenik

utat megfuthassa és aki csak egyet is dicsőséggel megfutott, méltó a koszorúra. Embereink közt nagyon elhatalmazott azon hiúság, hogy magokat s kedveltjeiket pankratiastáknak<sup>15</sup> véljék, s nem elég nekik, ha egyben nagyoknak ismerjük őket: mindent akarnak vagy semmit sem. Csokonai örök emlékét érdemel literatúránkban, de ha ő neki némelyeket megtagadjunk, ha azt mondjuk, hogy a Lilla úgy nem éri fel Himfyt, mint a messziről csillámló tűzijátéknak fénye a volkánét; ha mondjuk, hogy az érzés és kultúra tekintetében ötlet Daykához tennünk nem lehet; ha mondjuk, hogy az ódában Virág úgy áll neki ellenében, mint egy Jupiter Olympius a bámuló előtt stb., levettünk-e azért mindent Csokonairól? nem marad-e még elég oldal, mely felől fényben jelenhet meg? \* Recensens azt hiszi, hogy nem az dicsértetik igazán, akinek hibái is vakon imádtatnak. Az, aki úgy tiszteli Csokonait, mint Hubay,<sup>16</sup> meggyalázza ötlet; az, aki úgy tiszteli Berzsenyit, mint Hoblik,<sup>17</sup> nem méltó azon nagy költőnek szellemét felfogni.

\* A következő mondat helyett az első kidolgozásban ezt találjuk:

«Nincsenek-e hibái Himfynek és Virágnak is? Ha Himfy magát a *regékben* szinte oly nagynak nézi mint a *szerelmekben*, az igen természetes dolog: de mi mondhatjuk, hogy ő nagy az egyikben és a másokban kicsiny, s ezen mondás mellett is büszkéek vagyunk azt hinni, hogy inkább tiszteljük őt, mint sokan, kik hibáiban is tökéletességet szemlélnek.»

Recensens úgy véli, nem lesz kedvetlen, ha Csokonainknak életéből némely scénákat lerajzol s azokból igyekszik a pontokat láttatni, melyekből ezen poétát szokta szemlélni.

Csokonai Debrecenben, 1774-dik évben, decembernek, úgy tetszik, 17-dikén született<sup>18</sup> és így mind Kazinczynál, mind Földinél sok évvel ifjabb volt. Tanulásának helye a debreceni ref. kollégium vala, s tanítói a poézisben, mint maga említé, Kovács József,<sup>19</sup> a Virgil fordítója, s a historiographus professzor Budai<sup>20</sup> voltanak. Azon mód, mellyel iskoláinkban a poézist tanítják, nem az eszthetikusoknak módja, hanem kulcs a deák literatúrára s főképen a metrikának ismeretére; azonban mégis elégséges, hogy a netalán még szunnyadó poétai génuszt felébressze s római példák szerint vezesse. E tekintetben volt méltó Csokonainak azon koráról szólanunk.

A genie sok klasszisokra oszlik fel. Vagynak nagyok, kik nem találnak utat magok előtt s önerejükkel futják a még ismeretlen pályát. Vagynak kisebbek, kik ha nem találnak utat magok előtt, nem is lépnek fel soha. Mindnyájan függenek a környülményektől, a kornak véleményeitől stb., de a nagyobbak a sötétben is tudnak világot terjeszteni s nem ragadtatnak el úgy koruknak durvaságától s rossz ízlésétől is, hogy nagyságok jeleit ne adhatnák, a kisebbek pedig lerogynak a teher alatt s olyakká lesznek, mint akiktől vezetnek. Homér, Shakespeare és Goethe nagyok lettek volna minden környülményekben, de Horác egy filozófi század megjelenése nélkül nem fogott volna születni, s Virgil, ha Apollonius korában

görög-  
fogott  
mások  
Sokrat

Cso  
nínuso  
Nagy  
formál  
tal, mi  
Ferenc  
Zrinyi-  
azon id  
ségét,  
Rájnist  
gyon is  
kezdett  
tosságra  
zcenben  
sok dar  
hírt ele  
nagy is  
Csok  
és Föld  
nem tud  
Az bizo  
s legink  
Ennek s  
ítélhess  
teléről.

Midő  
Kazincz  
Pesten l  
sága a l

görögnek született volna, talán csak a cyklushoz fogott volna tartozni, épen úgy mint Abaelard és mások a scholasticusokhoz tartoztak, mert nem Sokratesnek tanítványa voltanak.<sup>21</sup>

Csokonai Nagy Sámuelnek Sanderjét<sup>22</sup> leonínusokkal cifrázta fel, s még akkor Csokonai és Nagy tanulók voltak: jele, hogy az ifjú úgy formáltatott a tordai Gyöngyösinek<sup>23</sup> példája által, mint a még akkor hasonlóképen fiatal Nagy Ferenc,<sup>24</sup> Horváth Ádám és mások. Már akkor a Zrínyi-nemben senki sem verselt négy rímmel, s azon időben Bessenyeiék bírták a literatúra elsőségét, mivel Ráday csak rejtekben dolgozott, Rájnist, Révait és Barótit Debreczenben nem nagyon ismerték, s Kazinczy és Földi nem régen kezdettek ismeretesek lenni. Csokonainak *Alkalmatosságra írt Versei* nagy részint akkor, még Debreczenben készültek, valamint a *Diaetai Műzsának*<sup>25</sup> sok darabjai, melyek neki a publikumnál ugyan hírt eleget szereztenek, de a mesterségnek nem nagy ismeretét mutatják.

Csokonai jókor ismeretségbe jutott Kazinczy és Földivel, melyikkel hamarább, azt Recensens nem tudja, de már 1796 előtt mindeniket ismerte. Az bizonyos, hogy Földihez jobban volt csatolva s leginkább tőle vette a poétai pályán segédet. Ennek szükség volt említtetni, hogy könnyebben ítélhessünk Csokonainak a pályán tett előmeneteléről.

Midőn a kassai magyar társaság, Barótiiban, Kazinczyban és Bacsányiban felállott, akkor Földi Pesten lakott s készült az orvosi pályára. Buzgó-sága a literatúra iránt ismeretes volt, s a társak

által dolgozó társnak meghívatott. Földi úgy jelent meg a filológiában mint purista, s a fordítgatásban mint szoros fordító. Ő Debreczen környékén neveltetett, s életének rövid korát ugyanazon környéken élte el. Innen jön, hogy ő is\* jókor elkezdette az ellenkezést azokkal,\*\* kik a csinos ízlésű Bárócynak nyomain léptek fel. «A köznépé az igaz magyarság, az idegennel nem egyveleges magyarság», ezt mondogatta Földi, valamint még ma is sokan mondogatják. Ezen szellemben futotta Földi a pályát, s makacsságát s azon mesteri tónust, mely neki tulajdona volt, valamint míveletlen ízlését is egykor még inkább fogja a publikum ismerhetni, ha levelezései világot láthatnak.

Csokonai ezen embernek tanítványa volt, Recensens emlékezik egy levélre, melyben Földi a Csokonai által fordítottat blumaueri<sup>26</sup> dalt (az árnyékszékhez) megítéli, s abban minden sort a legszorosb fordítás regulái szerint fontolgat. S ugyanazon levélből látta, hogy a Rádaytól neveztetett ritmust Csokonai jókor megtanulta Földitől, mit a publikum már a Dayka biographusától<sup>27</sup> is tud. Az idegen literatúrákkal is jókor ismerke-

*Wapinsky*

\* Az első kidolgozásban : «Mint Debreczennek filologusai.»

\*\* Az első kidolg. : «Kazinczyval, ki a sokratos Mainomenosszal, Lessinggel és Herder Paramythjeivel stb. már akkor kiszállott a pályára, melyet Báróczy oly dicsőségesen kezdett Marmon-telével megtörni.»

dett Csokonai,\* de mégis úgy látszik, hogy midőn a *Diaetai Múzsza* megjelent, még a német literatúrát vagy nem ismerte, vagy nem igyekezett a németeket követni, kik közül Bürgernek olvasása későbbi darabjainak legnagyobb részökön megtetszik. A *Diaetai Múzsából* úgy látszik, hogy az ifjú az olasz poétákat akarta inkább ismerni. Az *Angelica* Metastásióból<sup>28</sup> tétetett által, de az apróbb, olaszból fordított dalok Eschenburg *Beispielsammlungjából*<sup>29</sup> vétettek, s úgy látszik, hogy a korban ezen gyűjtemény volt kézikönyve.

A pálya megnyílt, s a kezdet, ha nem nagy talentumot is, de nem középszerű könnyűséget árult el, s az ifjú poéta temérdekét öszveírt. Csokonainak élete, minekutána Debreczent elhagyta, nyughatatlan volt, s ennek s szerelmének, valamint a német poézissal való ismerkedésnek tulajdoníthatjuk, hogy dalaiban szentimentális tón kezdett zengeni, melynek még a *Múzsában* nem igen van nyoma, mert az inkábbára deák költőkben élő ifjú hajlandóbb volt a poétai descriptiókra,<sup>30</sup> mint a lélek érzésének dallására; s tapasztalásból tudjuk, hogy aki az iskolai útmutatások szerint kezdi poézisát, az mind descriptiókkal kezdi azt, melyre magok a tanítók is szükségesen vezetnek, s a kiadatni szokott themák is (*Tavaszi, Szélvész, Este*) azt látszanak magokkal hozni, mert az magában kijön, hogy az ily themák nem a Metastasio cantátainak<sup>31</sup> szellemek-

\* Az első kidolg.: «Kazinczynak és Földinek társasága a Rádayversen kívül az idegen literatúrákkal is megismertette poétánkat.»

ben, hanem Ovidának manierjában szoktak dolgozni.

A *popular* (köznyelvi) és a *pöbelhaft* (községi) közt nagy a különbség, s méltán jegyzi meg Schiller az alacsony kifejezéseket, melyek Bürgernek sok darabjait elrúttítják. Ezen jegyzést kénytelen Recensens Csokonairól is tenni. Földi által vezetettvén a filológiában, kezdette ő is kiáltozni, hogy a köznéptől kell magyarul tanulni, s mivel ő ezt nem csak kiáltozta, de cselekedte is, innen van, hogy az iskolai tónust, az alföldi provincializmust levetkezni nem igyekezett. Még ma is ott állanak sok szép dalaiban a Gyöngyalak, a Kincsem, a Csócsi, s más számtalan közexpressiók, melyek a legszebb sorokat elrúttítják, s melyekre példákat nem szükség felhoznunk, mivel munkáinak minden lapján találhatunk, Bürgernek szertelen követése, s a rossz úton vezetett popularitás mániája soha sem engedte őtet azon útra lépni, melyen Báróczy és Dayka koszorút szedtenek, s melyen indulván el a németeknél Wieland és Matthisson, a legbájosabb szépségű nyelvet mutatták elő írásaikban. Szükség itt még egy körülményt Csokonainak életéből felhozni.

Ő, mint felebb is mondatott, oly sorsban született, mely alacsony ugyan nem volt, de neki még sem szerezhette ifjúkorában oly társalkodást, mely az úgynevezett nagy világ csinosabb tónusát vele megismertette volna. S az az epitaphiumán is álló *vivens poetae more*<sup>32</sup> már iskolai éveiben is annyira megtartatott tőle, hogy makacssága, és amiatt, amit Bürgernél a szegény *Johannes Scheere* geniek hibáinak nevez, szinte zabo-

lázhatatlan lett : mely zabolátlanság, hogy a genialitásnak kiütése volt, megtetszik onnan, mert ő különben a tudományokat szerette és gyakorlotta. Ezen zabolátlanság, vagy nyughatatlanság, vagy aminek nevezni akarjuk, kísérté ötet egész életében, de nem mint Petrarcát, ki Vaclusetől Ferraráig és Ferrarától Vacluseig örök mozgásban élt,<sup>33</sup> mert ötet ezen nyugtalanság cinikussá tévé, s szüntelen azoknak körökben tartotta, kiktől csapongásai, s makacs s olykor (kivált életének vége felé) keserű launája<sup>34</sup> nem szoríttattak határba. Csurgón laktában, hol a Festeticstől állított iskolának professzora volt, komoediákat írt és játszattott. Akarva kereste összve komoediáiban a legalacsonyb elméskedést s kifejezéseket. Aki valaha a *Karnyónét*, a *Gerson du Malheureux*-t s a *Méla Tempefőit* olvasta, nem tudja, mely varázslat tette őt által a mesterség szép köréből oda, hol Hanswurst a bécsi theátrum szélén térdein könyörög publikumának, hogy ő rajta is nevetni méltóztassék.\* E szerencsétlen productumok közül valók még az *Ódákban* kijött némely darabok mint ez : *Szeme nem sír, mégis nedves* stb., melyektől a kezdő művésznek úgy kell iszonyodnia, mint a görög kezdő művész a *Paüson* és a csúfosan úgy nevezett *Rhyparographos* műveiktől iszonyodott<sup>35</sup> s az ilyenek látásakor még inkább szükség kiáltozni, amit Pláton Xenokratesnek kiáltozott : *Θεοταὶς χάρισιν*.<sup>36</sup>

\* Első kidolgozás : «hol Diogen a korinthusi úton feküvén rágalmazta az Olympiára menőket.»

Azonban meg kell vallani, hogy éppen ezen oldal, mely felől Csokonai oly nagyot buka, neki egyszersmind legtöbb fényt szerez. Szentimentál darabjainak legszebbjeik mellett hidegen marad a szív, de midőn makacsul tréfál s a népnek tónusában lép elő, lehetetlen azon zseniális szökdelést tőle megtagadni, mely a való vocationának <sup>nyatás</sup> 37 bélyegét hordozza. Az *Evoe Eucche*, *A Csikóbőrös kulacs*, *A szegény Zsuzsi*, *A Farsangi búcsú* és mindenek felett az a hasonlíthatatlan szépségű *Paraszt dal*: Ama sűrű nyárfák alatt stb. valóban poétai lélekkel írtak, s ezek legtöbb originalitást is bizonyítanak; mert ámbár ezek közt is, kivált a *Paraszt dal* mástól vétetett, de mégis mindeniket inkább övének lehet tartani, mint azon sok szerelmes dalokat, melyeknek origináljaikat Bürgerben, s az Eschenburg gyűjteményében, az 1804-iki bécsi almanachban stb. minden feltalálhatja. Különös, hogy éppen az, aki leginkább prédikálta irodánkban az originalitást, legtöbb darabot idegenek után készített, s nem több szabadsággal, mint Verseghy a maga dalait, melyeknek origináljaikat Ramler gyűjteményéből maga kimutogatta, valamint azokat is, melyeket az Aglájában 39 ki nem mutogatott.

Megjegyzésre méltó az is, hogy ugyanazon principiumok, mely különböző effectusokat 40 csinálnak különböző emberekben. Csokonai a régi szavaknak és szólásoknak éppen oly keresőjök és használójök vala, mint Révai, Kazinczy és Horvát Endre, mégis az ő munkáiban azok a magok régi színében jelennek meg, holott azon említett írókban azok gyakran új szók gyanánt vétetnek.

A  
min  
csan  
tett  
riva  
tek.  
csát  
nai  
újsá  
nye  
bár  
fel a  
tiszt  
érez  
tevé

hirt  
Klei  
ban  
vers  
jelen  
ben  
lelte  
teler  
eléb  
után  
az Ó  
és l  
past  
nem  
mint  
nak  
tozó  
verse

A *martalék*, *lomb* s többek, ha úgy jelennének meg, mint amazoknak írásaikban az *érzemény*, *vért*, *csarnok*, a *sarjaik*, *fenyér* s több, újításoknak vétettek volna a publikumtól, valamint a *vihar* és *rivancs* s száz meg száz szavak újításoknak vétettek. Recensens nem akar filológiai villongásra bocsátkozni, de azt meg kell mondania, hogy Csokonai a maga expressióinak ritkán tudta megadni az újság ingerét. S ennek oka egyenesen a köznép nyelvéhez való ragaszkodás. Úgy látszik, hogy ő bár az öreg Sulzert ismerte is, de még sem fogta fel az esztetikának szellemét, s nem érzette eléggé tisztán azt, amit íróink közül sok mások is nem éreznek, s ami Báróczyt és Daykát nagyokká tevő.\*

\* Az első kidolg. : «A Múzsának kiadása után hirtelen nőtt az ő darabjainak száma, de többet a Kleistból fordított Tavasznál életében egy csomóban ki nem adhatott. Némely alkalmatossági versek ujságokban és azokon kívül is külön-külön jelentek meg. Lillája Kassán kezdett még életében nyomtattatni, de a typographus annyira készleltette az elkészülést, hogy tőle a kéziratot kénytelen vala visszavenni, s így a kötet, melynek elébb kellett vala Himfynél megjelenni, csak Himfy után s Csokonainak halálával jelent meg, valamint az *Ódák*, *Dorottya*, *Alkalmatossági versek*, s a *Tasso* és *Metastasio* után igen közepszerűen fordított *pastoralék* is. Eszerint Csokonai (fordításait ide nem értvén) kétképen jelent meg a publikum előtt, mint *lírai daraboknak* és mint egy *nevetséges eposznak* szerzője ; nem számlálván a *descriptióhoz* tartozó darabjait, melyekkel a *Múzsza* s az *Alkalmi versek* rakva vagynak.»

Csokonai mint lírikus (s már mondatott is) Bürgerrel, a mieink közt pedig Daykával tétethetik együvé s mindenik mellett hátra marad. Nincs benne annyi tűz, mint azon kettőben, s azt a pszichológiai festést, azt a csínt és teljességet, mely Daykának sajátja, ő nála hiába keresnéd. Ő olyan lángolásra sem emelkedik soha, mint Bürger, kinek tüze a *Hohes Lied*-ben és *Elegiában* szinte a vadsággal határozódik. Az *Utolsó szerencsétlenségben* sincs annyi energia, mint a Bürger originaljában, s a *Mollys Abschied*, mely Csokonaitól fordítottatott, nyilván mutatja, mennyivel inkább bírta a maga nyelvét a német, mint a magyar. Csokonai sem Bürgernek, sem Daykának filológiai ismereteikkel nem bírt, s annak, amit a *Zircz emlékezetében*,<sup>41</sup> még az esztetikai postulatumok ki nem elégítettések mellett is bámulunk, Csokonaiban semmi nyoma nincsen. Himfyvel egy rendbe Csokonait tenni nem lehet. A *Lillának* és a *Szerelmeknek* tárgyak egy, de a lélek, mely a tárgyról zeng, két egészen különböző lélek. Himfy a verselés mesterségét nem érti úgy, mint Csokonai. Himfynél a költés maga nem mesterség, ő lángol és terem, némelykor bámulásra méltóképen, némelykor nem bámulásra méltóképen, mindegy, de ő terem. Csokonai az érzésnek hangját csak tanulta s a verselésnek minden tudománya mellett sem adja azt oly szépen, oly csínnal vissza, mint Himfy; s bár ez is némelykor nem elég csinos, de mégis egy szebb természetnek hangja az, melyet ő zeng. Mind Himfy, mind Csokonai határ közé szorított geniek. Amaz érzéseket tud zengeni és sem regéiben, sem *Hunyadi-*

jában  
egy  
hogy  
cense  
is azo  
*Paras*  
vala  
de ő  
ket k  
diása,  
A  
sem l  
jét va  
aki t  
Wiel  
ban M  
valóba  
által k  
a még  
*raptus*  
leeres  
hogy  
Cerva  
*teurt*,  
hogy  
haner  
sens  
delése  
rotty  
mint

jában nem titkolhatta el a lírai lelket.\* Cs.-ról egy (talán jenai) Lit. Zeitungban az mondatott, hogy ő az anakreoni nemben legszerencsésb. Recensens azt hiszi, hogy őtet a *Hafiz sírhalmában* is azon makacsul vidám lélek kapja meg, ami a *Paraszt-dalban* s más hasonlóknban uralkodik, s ez vala a pálya, mely Csokonainak megnyittatott, de ő ezt gondtalanul futotta meg s lángoló érzéseket kezdé dallani és eposzi tárgyakat, mert *Árpá-diása*, úgy mondják, már útban volt!

A komikumnak való szellemét a Dorottyában sem lehet megtagadni. De aki Popenak *Hajjiürt-jét* vagy csak a Boileau *Lutrinját* is olvasta;<sup>42</sup> aki tudja, mit mond Sulzer<sup>43</sup> s több németek Wielandról, hogy ő az *Oberonban* s más munkáiban Múzsáját vad Faunusokkal társalkodtatta, az valóban mind a Dorottyát, mind a prof. Márton<sup>44</sup> által kiadatott *travestált Batrachomyomachiát*, mind a még szerencsére nyomtatás alá nem jött *Crimen raptust*<sup>45</sup> fejszóválással fogja olvasni. Szükség-e leereszkednünk a priapæáknak<sup>46</sup> alacsonyosságokra, hogy nevetőket találjunk? Mi teszi genálissá Cervantesnek halhatatlan munkáját, mi a *Spectateur*, *Dunciadot*<sup>47</sup> stb.? Az igazi comica vis,<sup>48</sup> hogy Caesarnak kitételével éljek, nem a tárgyban, hanem a tárgy előadásában fundáltatik. Recensens megvallja, hogy a Dorottyában genális szökdelések vagynak, de megvallja azt is, hogy a Dorottyáról soha sem szólhatok oly magasztalással, mint a bécsi Annalista<sup>49</sup> szólott, ki még a versi-

\* «S azok szerencsétlen próbák valának.»

fikációval is rendkívül meg volt elégedve. Előítélet talán Recensensben, de a Zrínyi-versben nem láttatik magának egyebet lelni, mint nyomait azon míveletlenségnek, mely a provençalok korokban<sup>50</sup> a poézisen uralkodott. Csokonainak nyelvéről pedig felebb kimondaná ítéletét, s úgy tetszik, hogy minekutána a magyar poétai nyelv Virágban, Daykában s Berzsenyiben oly tökéletre hágott, nem keményen ítelt.

Csokonai harmincegyedik évében hala meg, s ezen korában Berzsenyi már elérte azon pontot, melyet ő nehezen fog többé felülmúlni, s Csokonai-ból még nem egészen látszik, mely pontig fogott volna törekedhetni azon erőnél fogva, melyet neki a természet engedett. A literatúra kezdetében lehetetlen a legerősbnek is oly messze menni, milyen messze ment volna, ha a literatúra virágzásában jelenhetett volna meg. Orczy, Barcsai s Bessenyei mind nem tették azt, amit tehettek és tettek is volna Kissel és Berzsenyivel egy korban születvén. Nem tudhatni, mely szerencsés pillanatot tévé Báróczyt azzá, aminek ő Marmontelében magát mutatta, s méltán lehet kérdeni, hogy az új Marmontel születhetett volna-e a régi nélkül? \* Daykának *Győzedelemjövendősége* sem tette még a *Titkos bút* szükségesen következővé. Így tehette volna még egy hosszabb élet s kedvezőbb körülmények Csokonait többnek, mint így lehetett. De mivel neki táplálást nyújtó hivatala nem volt, s

\* «S ha vajjon Báróczy nélkül meg fogott volna-e a régi Gessner változni?»

Éltének  
mint I  
gyakra  
töltöge  
könnyű  
lésekre  
ják. N  
sokat  
munká  
lástól  
met tu  
hogy k  
hogy s  
nunk.  
mint t

A p  
mástól  
machin  
kifarag  
zeng, s  
ből, m  
magas  
munká  
oly ér  
nak, r  
soha s

éltének nagyobb részét másoknál (de nem úgy, mint Pope a maga lord barátjánál, sőt inkább gyakran mint az ismeretes virtuóz Lavotta<sup>51</sup>) töltögette, hozzájárulván ehhez a versírásbeli nagy könnyűsége is, hirtelen ragadtatott alkalmi verselésekre, s az ilyenek a legerősb géniuszt is elnyomják. Nincs veszedelmesb az írókra nézve, mint sokat írni, s ez a sokat írás, amellet, hogy a munkákat gondatlan készületekké teszi, a tanulástól is elvonja az írókat. Egy múlt századi német tudós ezen utolsó oknál fogva inti az ifjakat, hogy könyveket ne irogassanak; s úgy látszik, hogy sokszor a nem ifjaknak is kellene ezt kiáltoznunk. Mert valóban mindég több van tanulni, mint tanítani való.

### III.

#### **BÉRZSÉNYI DÁNIEL VERSEI.<sup>52</sup>**

A poéta és versificator úgy különböznek egymástól, mint Archimedes és az ács: amaz, ki a machinát kigondolta, ez, ki azt útmutatás szerint kifaragta. A poéta vagy cselekedetet vagy érzést zeng, s ez által vagy oly érzelmeket fejt ki szívéinkből, melyeken ő maga felülemelte magát, hogy magasabb nézőpontjából annál bizonyosabban munkálódhassék, mint Homér és Goethe; vagy oly érzetekre ragad el, melyek önkeblében zajongnak, mint Euripides és Schiller. Így vagy amúgy, soha sem mond egyebet, mint ami az emberben

és ember körül van, de nála a közönséges tárgy bizonyos *idealitást* nyer, miként Fügenernek<sup>53</sup> ecsete alatt a mindennapi ember portraitja, azaz, hogy ő mindent bizonyos varázslat által megszébbít, s íme a titok, íme, a *kánon*, melyet még Aristoteles felállított: *εἰς το χρεῖστον!*<sup>54</sup>

Ha ezen principiummal gyűjtjük meg a kritika fáklyáját s akarjuk a magyar költés történeteit felvilágosítani, úgy találjuk, hogy nekünk versificatoraink ugyan nagy számban, de poétáink felette kicsinyben voltak és vagynak. Mindazon író és nem író nemzetek közt, kik Európában a Névától fogva a Tajóig lakoznak, nincsen talán egy is, melynél a költésnek való szelleme oly későn gerjedt volna fel, mint a magyaroknál, s melynél az felgerjedése után is annyira nem otthoninak, annyira idegennek látszanék. Az *Emlékezzünk régiekről* írójától fogva Tinódiig, s ettől Gyöngyösi Istvánig, nincs egyetlenegy verselő is, ki esztetikai tekintetben figyelmet érdemelne, csak Zrínyi Miklós; s íme, ez az egyetlenegy is az itáliai poézis tüzenél gyújtá meg lámpását, mert a *Sirenának* minden fordulataiban, sőt szinte minden soraiban, nem leljük-e a *Megszabadult Jeruzsálemnek* nyomait!

Balassának (mert az akkori verselők közt több nem is érdemel figyelmet) számos művei közt, csak azon egynek lehet poétai érdemet tulajdonítani, melyet *in laudem confinium* írt (*Vitézek mi lehet* stb.). Kedvezőbben Gyöngyösi Istvánról sem ítéltünk, kit a mi atyáink egy egész századon keresztül

— nimium patienter —

bámu  
soraib  
példá

Mir  
Bár  
Mel  
Oly

azzal  
ő azo  
kai va  
teszer

Sic  
Qu

S  
kori  
hatun

Z  
poéta  
verse  
resztl  
lyet  
a kés  
lángo  
jokka  
ahol  
nem  
nak  
lálva  
egy  
nemz

bámulni meg nem szűntek. Mert ha sok ezer versoraiban némely poétai kitételek is találkoznak, például:

Mint ködben merült hold éjjeli homályban,  
Bánkodik asszonya a gyászos czellában,  
Mely a boldog idő kedvesen folytatban  
Oly volt mint a víg nap viradó korában,

azzal nem bizonyíthatunk egyebet, hanem hogy ő azon megjegyzés alá tartozik, melyet a kritikai vaspálcának egyik legigazságosb hordozója így teszen ki:

Sic mihi qui multum cessat, fit Chaerilus ille,  
Quem bis terve bonum cum risu miror —<sup>56</sup>

S mind ez az, amit a magyar poézisnek akkori epochájáról eszthetikai tekintetben mondhatunk.

Zrínyi, amint felülmúlta Gyöngyösit mint poéta, úgy maradt viszont ennek alatta mint verselő, s ez az oka, hogy elfeledtetvén, nem ébreszthette fel más magyarban azt a szellemet, melyet ő olasz példányaitól kölcsönzött. Azok, kik a későbbi korban a francia költőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Barcsai stb.), saját példájokkal bizonyítják meg azon régi tapasztalást: ahol valami nincs, onnan azt a valamit venni nem is lehet; s eszerint a mi halhatatlan Rádaynak jutott az a sors, hogy idegen kalauzokat találván, útmutatások szerint a mindaddig egyetlen egy magyar poétát (Zrínyit) megismerhesse s a nemzetnek néhány individuumaiban lángot ger-

jeszthessen s nekik a módot, mint kelljen azon lángot táplálni, megtaníthassa; s a magyar költés, ha a régibb Zrínyitől elvonjuk elménket, csak itt kezdődik. S ezen kezdet az, melynek kevés számú resultatumai közé, némely mások mellett, a mi három kedvelteink: Dayka, Himfy és Berzsenyi tartoznak.

Berzsenyi a maga poétai karakterét, következő négy sorban rafaeli lélekkel nyomta ki:

Emmi! nékem sem fedi szívemet jég.  
Láng az éneklő, heve forr dalában;  
Ömlendő bőség, magasabb csapongás  
Önti ki lelkét.

S ez az, ami ötet mind az általa annyira tiszteltett Horácztól, mind a nemzet másik ódaköltőjétől, Virágtól, megválasztja. Ő soha sem a tárgytól veszen lelkesedést, hanem önmagától, önmagából ömlik ki minden szó, minden gondolat. Az ő legjobb darabjai közt nincsen egy is, mely reflexiónak következése volna, minden csupa érzés, minden csupa fantázia, ifjúi erő, ifjúi lángolás, mi ötet a nyugodtabb római lelkű Virágtól, s a hévvel epedő olasz Daykától megkülönbözteti; de meg Himfytől is, mert ennek lángja szilaj, csapongó, elborító, s fantáziája óriási s elkapó: Berzsenyi ellenben legsebesb lángjai közt is szelid, az ő fiatal, vidám lelke a görögök felé röpdes vissza, fantáziája ideális képekkel foglalatoskodik, annál fogva stílusa virágos, kifejezései exaltáltak, például az ilyenekben:

Ál  
Ismét:

A  
Bü

Ismét:

Ég  
Le  
Sz

Ismét:

Hím  
Kosz  
A

Azo  
tai cha  
egyesü  
Kit ne  
és erő,  
1.), A  
62. 1.)  
szólób  
Életph  
Az a l  
a nem

S

Gy  
ket, s

Álmain tündér ligetit te hímzed  
Bájos ecsettel

Ismét :

A szökő Hórák mosolyogva lengnek  
Büszke hullámin magas énekednek.

Ismét :

Égi csendesség fedező homálya  
Leng reád, ó szent Egyedülvalóság (!),  
Szívemet békés kebeledbe inti  
Mágusi vessződ.

Ismét :

Hímezze bár utam thessali virúlmány,  
Koszorúzza fejem legdicsebb ragyogvány  
A Szerencse karjain...

Azon művek, melyek szerint Berzsenyinek poétai karaktere rajzoltatott, a Matthiesson és Horácز egyesült studiumának szerencsés resultátumaik. Kit nem ragad el az a kellem és fenség, az a báj és erő, mi a *Melisszához* íratott ódában (I. k. 12. l.), a *Közelítő télben* (14. l.), a *Nagy Pálhoz* (II. k. 62. l.), a *Magyarokhoz* (84. l.) s *Prónayhoz* (97. l.) szólóban, s hogy minden más elhallgattassék, az *Életphilosophiában* (III. k. 164. l.) uralkodik? Az a költő, ki ily ódákat zengett, kevésysége lehet a nemzetnek,

S nem lesz idő mely őt elhalni hagyja.

Gyakorlanunk kell, így tanít Goethe, fejünket, szemünket és kezünket. Ez a tanítás festő-

nek, orátornak s poétának egyformán s elmulhatatlanul szükséges. Idők kívántatnak, míg a művész a maga mesterségének sanctuariumába léphet, annak titkaival megismerkedhetik, s nemcsak a nem szépet és nem jót elkerülheti, de a nem helyén álló szépet és jót is kiismerni s feláldozni megtanulja, s megtanulja, hogy az önszeretet saját hibáink iránt nem vakságot s kedvezést, de szemességet s kérlelhetetlenséget parancsol. Az is igaz, hogy a regula még inkább tartozik a geniere, mint más akárkire, mivel a jó és rossz igen gyakran ugyanazon forrásból erednek. A könnyűség hamar szül gondatlanságot, a nagy erő durvaságot, a fenség dagályt. Innen van, hogy a poétai kitételekben gazdag Berzsenyi gyakran dagályos, feleslegvaló s értelemről üres expressiókra<sup>56</sup> téved el. Az oly mondásokat, mint *dithyrambok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündérambroziát hinteni, hamvvedrek mohait bíborral festeni, pólya örömébe mártani, gőztorlatok alpesi, gigászi örök vár' chaösa, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak szonett* s más számtalanokat, oly kinövésekhez lehet hasonlítani, miket az élőfán a nedv bősége okoz, de a gondos kertész kímélés nélkül lehányini szokott. Ha eszünkbe jut, mit mondott Becker<sup>57</sup> Matthissonnak ama helyéről: *Süsse Liebe deine Rosenauen* stb., ha eszünkbe jut Cicerónak mondása: semmi sincs oly neveléses, mint az értelem s tanulság nélkül való beszéd: nem fogjuk rossz néven venni Recensensnek azon kinyilatkoztatását, hogy a felebb kitétetett s azokhoz hasonló hibákat publikum elébe nem kellett volna, kivált egy második kiadásban nem kellett

volna  
toznak  
is: mé  
kell a  
melyel  
nem le  
dialekt  
tésre l  
gondol  
az ale  
meg?  
vező  
kérlelh  
másna  
mot, a  
talál:  
zés fog  
foglaln  
darabo  
bár ak  
Az örö  
melyhe  
melyek  
138. la  
egésze  
hatósa  
Az ily  
mint a  
sággal  
mely f  
Fig  
regét  
Úgy lá

volna bocsátani. S ezen kinyilatkoztatás alá tartoznak a helyenként becsúszott provincializmusok is: *méhe, pirholagos, csatináz, döngécsel* stb. Érteni kell a poétának, hogy vagynak szavak és szólások, melyekkel, kivált a poézis fentebbi nemeiben élnie nem lehet. A németek jól tudják, mint kelljen a dialektusokat s provincializmusokat a nyelvbővítésre használni. De ki jusson azért közülrök azon gondolatra, hogy ódáit a Voss<sup>58</sup> idylljeiből vagy az *alemanni versekből*<sup>59</sup> tanult szavakkal tömjé meg? A maga iránt kérlelhetetlen művész és kedvező kritikus, a magának kedvező művész és kérlelhetetlen kritikus elválhatatlan társai egymásnak. Ha Berzsényi kitépett volna minden gyomot, amit az igazságos kritika méltán gyomnak talál: úgy ezen recensio csak egy dicséretömlendezés fogott volna lenni, de így azt is magában kell foglalnia, hogy Berzsényi készületlen s fiatalkori darabokat is vett fel gyűjteményébe. Mert olvassa bár akárki I. k. 24. l. *Egy szilaj leánykához*, 26. l. *Az örömhöz*, 36. l. *Az Esthajnalhoz*, 44. l. *A csermelyhez* készült dalokat, valamint mindazokat, melyek a III. könyv elejétől fogva (kivevén a 138. lapon állót, melynek originálja Bürgernél van) egészen a 147. lapig állanak: ha nem fogja-e határozán érzeni rajtok a kezdő s gyakorlatlan kezét? Az ilyeneket kímélés nélkül el kellene törölni, mint a spongiába ereszkedett Ajaxot, hogy méltósággal léphessünk a maradék tribunálja elébe, mely ítéleteiben igazságos leend.

Figyelmet érdemel az is, hogy Berzsényi egy *regét* (III. k. 148. l.) aszklepiadi versekben írt. Úgy látszik, nem vette észre, mely nagy befolyás-

sal legyen a mérték nemcsak külsőjére a versnek, de belsőjére is. Ha egy horácsi ódát tibulli mértékre vagy egy tibulli elegiát horácsi mértékre vennék, nemde nevetséges korcs lenne-e az? A *rege* (romance) lírai mértékben és hangon épen olyan, mint a Regnard<sup>60</sup> verselőjének művei, ki tragoediával nevetést, komédiáival ellenben sírást okoz. Különben is a poétának nem arra kell törekednie, hogy különböző tárgyakat egyforma mód alá rekesszen, sőt inkább, hogy minden tárgynak saját hangot adhasson, s így stílusának, gondolatainak, érzelmeinek többoldalúságot szerezzen. Ezen tanácsra kevésnek fog oly nagy szüksége lenni, mint Berzsenyinek. Ő minden kifejezésbeli bősége mellett is a gondolatokban s érzésben szegénynek látszatik, azaz, hogy ő némely gondolatokat, némely érzelmeket a lehetséges hévvel önt ugyan ki, de ezen gondolatok, ezen érzelmek szűk körben forognak s igen sokszor fordulnak elő. Az ő versei nem felette nagy számban vagynak, mégis a *Bonyhai grotta* című dal, a *Melancholiára* nézve; *Amathus* a Melissához íratottra nézve stb., nem egyéb visszaemlékezésnél. S az a sok *aetheri, nektár, nektáros, virány, virúlmány, Iissus, Sokrates, Plato* stb., melyek szünet nélkül előfordulnak, s szünet nélkül azon ideákat s érzeményeket hozván magokkal, fordulnak elő, bizonyosságot tesznek Recensens ítéletének igaz voltáról. Innen van, hogy némely darabok teljesek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménnytől s minden értelem-től általában üresek. Az *Ajánlás*, a *Török Sophiehez* szóló (10. l.), *A Szonethez* (38. l.), *A Bonyhai*

grotta  
alak  
zása  
valós  
mény  
hogy  
lenni  
a ha  
közt  
lelke  
hogy  
Epis  
dekl  
dara  
képe  
Less  
inká  
koh  
S  
tess  
Gör  
gör  
han  
mag  
Sze  
Bú  
(16  
tal,  
sok  
nek

*grotta* (173. l.) s némely mások, hasonlítanak azon alakokhoz, melyek a *laterna magica* visszasugárzása által a falon mozogni látszanak ugyan, de valósággal ott nincsenek. Ezen gondolati s érzeményi keskeny körből lehet azt kimagyarázni, hogy Berzsenyi magát már egészen kimerítettnek lenni látszatik s *talán* elérte, noha még igen jókor, a határt, melyet a természet a poéta és nempoéta közt volna, s amit utoljára a legnagyobb, leglelkesebb költőknek is elérni kellett. Mert másként hogyan kelle vala származniok azon IV. könyvbeli *Epistoláknak*, azon durva jambusokba öntött deklamációknak? A poézisnek ezen korcsneme darab időtől fogva a magyar literatúra köréhez képest sűrűen kezd gyakoroltatni. De jól mondá Lessing: egy kicsiny, de poétai bordal szerzője inkább poéta, mint az ízetlen Hermanniásokat<sup>61</sup> koholó.

Szükség, hogy a verselésre is egy tekintet vessék. Berzsenyi kétnemű versekben írta darabjait. Görög mértékkel és rímekkel, Zrínyi-versben. Az ő görög mértékű versei csalhatatlanul a legszebb hangzásúak közé tartoznak azok közt, melyeket magyar költő énekelt, s rímes versei közt is: A *Szezelem* (30. l.), *Élet dele* (69. l.), *Kishez* (71. l.), *Búcsúzás Kemenesaljától* (73. l.), *Életphilosophia* (164. l.), *Levéltöredék* (168. l.) oly teljes hangzattal, oly numerositással ékesek, hogy az olvasó sokszor elfelejti a mérték távollétét. Ellenben ki nek füle találhat gyönyörűséget az ilyenekben:

Itten mosolygott szemembe  
Széliden elpirúlva,

Itt dőlt égő kebelembe  
Édesen *elájulva*.  
A liget zöld sudarai  
Halkva *körülusogtak*,  
A Hold játszi sugarai  
Könnyeinken *ragyogtak*.

Az ilyenekben a hiányos hangzáson kívül megjegyzésre méltó, hogy az egymásnak megfelelő sorokban a rím helyét a flexiónak <sup>62</sup> (ha a magyar filológiában így szólani lehet) visszaforduló betűi, vagy inkább szavai pótolják ki. *Ajúlva és pirúlva*, s *szemembe és kebelembe* éppen úgy nem formálhatnak rímet, mint Tinódi Sebestyénnél a *vala* és *vala*, *megvala*. S bár az ilyeket a szinte általában rímetlen magyar nyelv ki nem kerülheti, legalább általok verselőink vigyázóbbakká tétethetnének, hogy verseiket munkával készítsék, s könnyűségök mesteri könnyűség legyen. S így ezek helytt:

Tudom legszebb örömid reggelét  
E szomorú hant alá zárád;  
Tudom árva szíved kedves felét  
Kéri vissza epedő orczád,

legalább ilyeneket nyernénk: (1. Szerелеmben)

De te, édes érzés, egek szent *magzatja*!  
Az emberi lelket betöltöd *egészen*,  
Bájdodnak ereje az égbe *ragadja*  
S a halandó porból egy *félsten* *léssen*,

s nem kellene minden nyomon bosszankodó nevetéssel, s nevető bosszankodással ama régire visszamlékeznünk, midőn még így énekeltek:

Debreczennek utczái, sírjátok!                   lítthon  
Nem kéri már az idegen, hogy ha Lukács pap  
és egészségben vagyon!

## IV.

SZEMERE SZONETTJEIRŐL.<sup>63</sup>

Midőn Petrarca a troubadouroktól eltanult szonettformát az olasz nyelvnek ajándékozta, jól tudta azt, hogy eme rímekkel gazdagon nem megáldott, de elárasztott nyelvnek poézise ezen szorosán kimért forma által semmit sem fog veszteni. S valóban az olasz költő a szonettnek korlátjai közt épen oly könnyűséggel lebeghet, mint a görög epigrammatista a maga pentameterjein; s hány improvizátornak ajkairól, s minő sebes folyammal nem ömlik az előre nem gondolt szonett s a nekünk nem kevésbé nehéz nyolcasrím? — Voltaire gyakran panaszkodott a francia nyelvnek szűkríműsége ellen s irigyen mondogatta, hogy az olasz költő tíz rímet alkothat össze, míg a párisi Parnassus lakója egyetlen egyet nagy munkával csikar fel lexikonaiból. Ugyanazért a francia verselők bölcsen összevonták a vitorlákat; és a szonettköltést már régen elhagyták. A német nyelv a rím szűk voltában a franciának semmit sem enged; a rímek durvaságára s monotóniájára nézve pedig azt messze felülhaladja. Bürgernek minden lelki erejét egy pontra szorítani, s a nyelv harmóniájának minden lehetséges forrásait meg-

nyitnia kellett, hogy azokat a valóban szép szonetteket alkothassa. De hányat számlálhatunk, kik vele a pályát egyenlőleg futották? S ha egyedül a rímeket nézzük, van-e oly szerencsétlen olasz szonett, melynek rímeihez az övéit csak távolról is lehetne hasonlítani? Versíróink jól tudják, hogy nyelvünk is a valóságos rímekben mely szegény! S ez az oka, amiért Recensens mindég csudálkozott, ha valaki a rímelgetés akadályait még azzal is kívánta halmozni, hogy gondolatait a szonett szűk rájárára feszítgette; s ami nem keveseken megtörtént, ahhoz (mint valamely prokustesi ágyhoz) vagy kínzó nyujtogatással elég hosszúnak, vagy gyilkos megcsonkítással elég rövidnek lenni kényszerítette. Csokonai volt legelső, ki egy dalának rímeit a szonetti formához szabni jónak látta. Farkas Károly<sup>64</sup> ada majd a *Mulatságokban* néhány alkalmasint szerencsétlen próbákat. A legelső szonettót, mely nevét megérdemelte, Kazinczytól nyerők.<sup>65</sup> A költőnek ereje győzedelmet vőn a nehéz kezdeten; s minekutána Szemere is megjelent a maga, fület és lelket érdeklő, öt dalaival: megadatott a veszedelmes példa, s literatúránkat szonettáradástól féltetjük. Recensens könnyen megengedi, hogy ezen (a következőstől fájdalom nagyon megigazlott) félelem ötlet talán a szonett iránt sanyarúbbá teszi, mint illenék, de, minden sanyarúsága mellett, késznek vallja magát a költői érdemet a szonett formája alatt is, mint minden más forma alatt e világon, megismerni. Szemerének szonettjei minden kétségen kívül a poézis szerencsésebb művei közé tartoznak. Virágok ezek, melyeknek alakja,

színe és szaga egyforma kedvességgel hatnak a lélekre. Az a könnyű lebegés, mellyel a költő a maga szűken mért korlátjai közt mozog, az a harmónia, mely mindenik sorából felénk zeng, azon szép és gyakran az olasz nyelv lágyságáig kisimuló rímek, együttvéve azon költői tűzzel, borongással, epedéssel és csinnal : nem lehet, hogy az olvasót örvendő bámulásra ne ragadják. Ha a recensensek által osztogatott pályaág és korbács már oly régen és oly sokszor gyanú alá nem mentek volna : recensens a kéz alatt lévő öt dal közül az *Emlékezetnek* adná a koszorút. Szebb és jobb rímeket, annyi harmóniával, gyengédséggel és valóságos poézissel egyesítve, még senki sem adott. A *Boldog Pár* egy ismeretes kritikusnak méltány kifejezéseként, olasz hévvel dicsekszik ; s benne, ugyanannak észrevétele után, a *pillantás belé* talán igazítást kívánna. A *Himfyben* a második négyesnek nyelve nagyon új, szokatlan, de nagyon szép :

Nem így most, lángban értted, szép alak,  
Nem így utánad könnyel e szemekben ;  
Nincs nyugtom, és völgyekben és hegyekben  
És mindenütt téged sohajtalak.

Ezen dalnak vége azonban a négyesek áradó sebes folyamához képest lassodni s gyengülni látszik. Annyi való, hogy a végső rend az accentuálatlan *ilyen* miatt a több sorok harmóniájától távol maradt ; a *lángszó ilyen hív* hangok által pedig kedvetlen monotóniát vett magának. A lebegésnek könnyűsége egyik dalban sem érezhetőbb, mint az *Echóban* ; a második négyes sapphói elevenség-  
gel és érzéssel teljes :

Nem ők, nem ők, az érzéketlenek!  
 Hideg pillantást vetve kinaidra,  
 Miért vonula köd szép napjaidra?  
 Mi bánt? mit vesztél? ők nem kérdenek.

A Reménynek elsősege van mind a *Himfy*, mind az *Echó* felett. Itt a dalnak tárgya, mint az *Emlékezetben*, bizonyos sötétisztában áll. Félig homályban fekvő ismeretlen érzések szállják meg az olvasónak lelkét. A négyeseknek mindketteje jelenvaló időben szól, de a poétának változó hangja minden grammatikai megkülönböztetés nélkül is igen jól érezteti, hogy az első négyest a visszaemlékezés édessége, a másodikat pedig a jelenkor mostohasága ömlesztette. Recensens nem tartja szükségesnek, hogy ezen daloknak szépségeik iránt bővebben kiereszkedjék. A szonettnek egésze oly könnyen s egy pillanattal felvehető, s szépsége oly szorosan függ az egésznek alkotásától, hogy annak a lélekre hatását csak érezni, nem pedig magyaráztatni, boncolgatni kell. Ha hibák után lelkődnünk kellene, mondhatnók talán, hogy a *Boldog Pár* hetedik sorában a *csóknak* accentuálatlannak, az *Echó*ban pedig az *embertárs* és *együtt-érzés* szavakban az első tagnak accentuálnak kellene lenni; hogy a *Reményben*, a *minden* szó kétszer (a szonett igen fanyar törvényei ellen) fordul elő, s több ilyeneket. De ez ilyen apróságokon a művész felülemeli magát; a kezdő pedig bilincsbe vettetik általak, s járásra bátortalan és sánta leszén. Ez az oka, amiért fiatal költőinknek a szonettszerzés után való dühödés nagyon veszedelmes, mert midőn a külső formával küzdenek, igen gyakran a belső formát, mely a való poézis,

elve  
 dör  
 és S  
 érte  
 cett  
 rece  
 telé  
 lega  
 Vol  
 igaz  
 De  
 korl  
 a sz  
 meg  
 egy  
 vald  
 epig  
 hum  
 tott  
 tetle  
 forn  
 teth  
 nag  
 is il  
 szor  
 func  
 gon  
 vers  
 szép  
 bels  
 'hog  
 vész  
 ben

elvesztik szemeik elől, s midőn az olaszokhoz, midőn Bürgerhez és Schlegelhez,<sup>65</sup> midőn Kazinczyhoz és Szemeréhez vágynak hasonlítani, üres dagály, értelmetlen szórakás s nevetségesen csengő concetti<sup>66</sup> mind az, amit adhatnak. Nem retteg azért recensens a köztiszteletet érdemlett költők neheztelésétől, ha ifjainkat, bár nem a Voss csúfoló, de legalább a Goethe intő szonettjére emlékezteti. Voltaire azt mondá, hogy Boileau soha sem ítélte igazságtalanul, csak midőn Quinaultot<sup>67</sup> mocskolta. De ki merné állítani, hogy a francia Parnassus korbácsvillogtatójának akkor is igaza volt, midőn a szonettót oly szertelen hyperbolával<sup>68</sup> dicsérte meg? Az ő ítélete szerént egy tökéletes szonett egy egész eposszal felér. A szonett a maga belső valóságára nézve nem egyéb: mint bizonyos epigrammai fordulattal befejezett, érzéssel vagy humorral teljes s harmóniás hangokból összealkotott dalcoska. Könnyű, vagy legalább nem lehetetlen, képzelni, hogy ezen sajátságok, a szonetti formán kívül is sok más dalforma alatt egyesíthetők. Eszerint a Boileau hyperbolája kisebb-nagyobb mértékben akármely szépen alkotott dalt is illethet; vagy pedig legnagyobb részben csak a szonett technikáján, azaz külső elrendeltetésén fundáltatik: ami egy komoly kritikushoz illetlen gondolat. Annyi tagadhatatlan, hogy a szonett a versformák legszebbjeik közé tartozik. De itt a szépség annyi nehézségekkel köttetik egybe, s a belső szépség a külsőtől annyira függésbe tétetett: hogy minden szűkrímű nyelvben csak az erős művész bátorzkodhatik magát a játéknak ezen nemében megpróbálni. Recensens óhajtja, hogy az ilyen

próbák csak gyönyörködés, nem pedig követés tárgyául tétessenek ki. Olyanok ezek, mint Persiának szép leányai, kikhez a Filep fia nem másként csak földre süttött szemekkel mert közelíteni, mivel, úgymond, tekinteteik szemfájdalmat okoznak és főszedelgést.

1

évfo

2

mik

3

kus

költ

tiku

183

Wil

kus

eszt

54

dep

c.

kör

tuó

ket

Kö

dél

## JEGYZETEK.

<sup>1</sup> Megjelent a Tudományos Gyűjtemény 1817. évfolyamának II. kötetében.

<sup>2</sup> Numerosus : kimért, arányos, dallamos (rit-mikus).

<sup>3</sup> Johann Peter Uz (1720—1796.), német lírikus. — Christoph Martin Wieland (1733—1823.), költő. Később említendő *Oberon* c. műve romantikus eposz. — Friedrich von Matthisson (1761—1831.). Érzelmes, elegikus verseket írt. — August Wilhelm von Schlegel (1767—1845.), költő, kritikus és műfordító ; öccse Friedrich (1772—1829.), eszthetikus, irodalomtörténetíró és költő.

<sup>4</sup> Albius Tibullus, római elégiaköltő, szül. K. e. 54 körül, megh. K. e. 18-ban.

<sup>5</sup> Nicolas Boileau-Despréaux (ejtsd boaló-depreó), francia költő (1636—1711.). *Art poétique* c. tankölteménye sokáig a poétika törvénykönyvéül szolgált.

<sup>6</sup> Albrecht von Haller (1708—1777.), természet-tudós és költő ; főleg didaktikus költeményeket írt.

<sup>7</sup> Friedrich von Hagedorn (1708—1754.), költő. Kölcsény itt költői leveleire céloz.

<sup>8</sup> boldog az ... mint a halandók régi nemzedéke. Idézet Horatiusból.

- <sup>8</sup> névelő.
- <sup>10</sup> gyalogos; itt alantas, alant járó.
- <sup>11</sup> Wagner Ferenc, szótáríró jezsuita (1675–1738.). Híres műve: *Universae Phraseologiae Latinae corpus*. 1718.
- <sup>12</sup> hemistichium: a verssor fele.
- <sup>13</sup> Gottfried August Bürger (1747–1794.). Nép-dalokat, szonetteket írt, megteremtette a német műballadát. Több költőnkre is volt hatással.
- <sup>14</sup> lelki harcokat.
- <sup>15</sup> pankratiasta; olyan görög athléta, aki *pankration*-versenyben (ökölvívás és birkózás) vesz részt; átvittén: a legkiválóbb.
- <sup>16</sup> Hubay Miklós, jelentéktelen költő a XIX. sz. elején.
- <sup>17</sup> Hoblik Márton, író (1791–1845.).
- <sup>18</sup> az adat téves: Csokonai 1773 nov. 17-én született.
- <sup>19</sup> Háló Kovács József (1761–1830.). Nem tévesztendő össze a hasonló nevű felsőpátkai tanítóval, a «rímkovács»-csal!
- <sup>20</sup> Budai Ézsias (1766–1841.). Főműve: *Magyarország históriája*, 3 kötetben.
- <sup>21</sup> Apollonius, rhodosi görög költő, az *Argonautica* szerzője. K. e. a III. sz.-ban élt; *cyklus*: kör, itt az ú. n. ciklikus költőket jelenti, kik a homéroszi eposzokat egységes *cyklussá* egészítették ki; *Abelard* (ejtsd abelár, 1097–1142.), a *scholasticusok*hoz tartozott, kik az egyházi világnézetet a platoni és aristotelesi filozófiával akarták megalapozni.
- <sup>22</sup> Nagy Sámuel, orvos és író (megh. 1810.). Heinrich Sander után írta *Az Istennek jósága és bölcsessége a természetben* c. művét.
- <sup>23</sup> Gyöngyösi János (1741–1818.), tordai prédikátor, leoninusairól volt híres.
- <sup>24</sup> Vályi Nagy Ferenc (1765–1820.). Eredeti

költeményeinél értékesebbek fordításai (Iliás, Bion, Moschus).

<sup>25</sup> *Diaetai Magyar Múzsza*: Csokonai költői heti lapja (1796).

<sup>26</sup> Aloys Blumauer (1755–1798.). Nyers, komikus művei közül legismertebb az Aeneis travesztálása.

<sup>27</sup> Dayka biographusa: Kazinczy Ferenc.

<sup>28</sup> Pietro Metastasio, tulajdonképen Trapassi (1698–1782.). Az olasz énekes játék (opera seria) megalapítója.

<sup>29</sup> Johann Joachim Eschenburg (1743–1820.), német irodalomtörténész.

<sup>30</sup> leírásokra.

<sup>31</sup> énekdarabjaira (cantata: énekes előadás szövegének szánt műfaj).

<sup>32</sup> költő módjára élve.

<sup>33</sup> Vaucuse (ejtsd voklúz), provençei falu, hol Petrarca 1337–1353-ig lakott, de közben gyakran tartózkodott Itáliában s Ferrarában is.

<sup>34</sup> szeszély.

<sup>35</sup> Pauson, görög festő a peloponnesosi háború idején; rhyparographosoknak (piszokfestőknek) nevezték a hellenisztikus kor azon festőit, kik realisztikus, nem egyszer visszataszító jeleneteket örökítettek meg.

<sup>36</sup> Xenokrates (K. e. 396–314.), görög filozófus, Platon tanítványa; *Θνε ταις Μούσαις* áldozz a Múzsáknak.

<sup>37</sup> hivatásnak.

<sup>38</sup> Karl Wilhelm Ramler (1725–1798.), német lírikus és műfordító.

<sup>39</sup> *Magyar Aglája*. Verseghynek 1806-ban megjelent verskötete.

<sup>40</sup> hatásokat.

<sup>41</sup> *Zirc emlékezete*: Pázmándi Horvát Endre hexameteres elbeszélő költeménye (1818.).

<sup>42</sup> Alexander Pope (ejtsd póp), angol költő (1688–1744.). A *Hajfúrt*, eredeti címén *Rape of the lock*, komikus eposz. — *Lutrin* Boileau (l. 5. jegyzet) komikus eposza.

<sup>43</sup> Johann Georg Sulzer (1720–1779.), esztetikus; főműve: *Allgemeine Theorie der schönen Künste*.

<sup>44</sup> Márton József (1771–1840.), bécsi egyet. tanár, nevezetes szótáríró; kiadta Csokonai műveit.

<sup>45</sup> eredeti címén *Európa elragadtatása*, egy Bürger után készült költemény, melyet Csokonainak tulajdonítottak.

<sup>46</sup> fajtalanságoknak.

<sup>47</sup> *Spectateur* (helyesen *Spectator*): Richard Steele angol írónak folyóirat formájában kiadott műve; *Dunciad*: Popenak (l. a 42. jegyzetet) szatirikus költeménye.

<sup>48</sup> neveltető erő, komikai tehetség.

<sup>49</sup> a bécsi *Annalen der Literatur und Kunst* c. folyóirat kritikusa.

<sup>50</sup> Provence lakói, kik nyelvükben is különböznek Franciaország többi lakóitól; itt a XI–XIII. században virágzó provencei irodalom korára céloz Kölcsey.

<sup>51</sup> Lavotta János (1764–1820.), híres hegedűművész és zeneszerző.

<sup>52</sup> Megjelent a *Tudományos Gyűjtemény* 1817. évf.-nak VII. kötetében.

<sup>53</sup> Heinrich Füger (1751–1818.), festő, a bécsi művészakadémia igazgatója.

<sup>54</sup> *εἰς κρείττον* törekedj a jobbra!

<sup>55</sup> nagyon is türelmesen.

<sup>56</sup> Idézet Horatius *Ars poeticájából*: Czuczor fordításában:

Úgy ki sokat botlik, mint Choerilus, olyan előttem,  
S egy-két jobb versért kinevetve csodálom;

<sup>57</sup> Valószínűleg a nyelvtannal és stilisztikával foglalkozó Karl Ferdinand Beckert (1775–1849.) érti Kölchsey.

<sup>58</sup> Johann Heinrich Voss (1751–1826.), költő és tudós, jeles Homéros-fordító.

<sup>59</sup> sváb-alemanni dialektusban írt versekből.

<sup>60</sup> Jean François Regnard (ejtsd rönyár), francia vigjátékiró (1655–1709.).

<sup>61</sup> célzás Klopstock tehetségtelen követőire.

<sup>62</sup> hajlításnak, hajtogatásnak.

<sup>63</sup> Megjelent az *Élet és literatura* 1827-i évf.-ban.

<sup>64</sup> Farkas Károly (megh. 1810-ben), 1805-ben adta ki *Mulatságok* címen eredeti és fordított költeményeit.

<sup>65</sup> Címe: *Az én boldogítóm.* (1809.)

<sup>66</sup> mesterkéltnél, szellemeskedő ötlet.

<sup>67</sup> Philippe Quinault (ejtsd kinó), francia drámaíró (1635–1688.).

<sup>68</sup> nagyítással, túlzással.

<sup>69</sup> Nagy Sándor.

## TARTALOM.

Bevezetés .....	3
Kis János versei .....	5
Csokonai Vitéz Mihály munkáinak kritikai megítéltetések .....	12
Berzsenyi Dániel versei .....	27
Szemere szonettjeiről .....	37
Jegyzetek .....	43



735—  
738—  
740—  
747—  
750—  
752—  
754—  
757—  
760—  
762—  
764—  
767—  
769—  
771—  
791—  
793—  
796—  
801—  
804—  
810—  
818—  
820—  
825—  
831—  
833—  
838—  
840—  
843—  
845—  
848—  
851—

733. Hagedorn Sándor. A tremulástól szüvege.  
 734. Arzetta. Az orjongo Larentót. Olympia története.  
 735-736. Ambrus Zoltán. Régi és új színművek. I.  
 737. Vajna János válogatott költeményei.  
 738-739. Lagerlöf. Helga.  
 740-742. Coleby és Knoblauch. Az igazgató úr.  
 743. Lakatos László. Lancelot.  
 746. Tarczai György. Felvidéki históriák.  
 747-748. Vörösmarty Mihály. Csongor és Tünde.  
 750-751. Williams Archibald. A modern háború eszközei.  
 752-753. Pilch Jenő. Ausztria és Magyarország hadserege.  
 754-755. Mikes Lajos. Zeppelin.  
 756. Conan Doyle. Nagy-Británia veszedelme.  
 757-758. Gonda Béla. A hadiflottáról.  
 759. Wittmann Viktor. A repülőgépekről.  
 760-761. Frobenius. A német birodalom sorsdöntő órája.  
 762-763. Heltai Jenő. Lím-lóm.  
 764-765. Százados István. Hindenburg.  
 766. Kozma Andor. A katona a magyar költészetben.  
 767-768. Madách Imre. Az ember tragédiája.  
 769-770. Ujhelyi Péter. Hadseregünk megalakulása és bölcsőkhöz.  
 771-790. A világháború naplója. I—X.  
 791-792. Molnár Viktor. A Vörös Kereszt. A genfi egyezmény ismer-  
 tetése.  
 793-794. Baden-Powell. Egy angol altábornagy kénkedései.  
 795. Kőlcsey Ferencz. Parainesis Kőlcsey Kálmánhoz.  
 796-798. Vereszájev. Az orosz hadsereg züllése az orosz-japán hábo-  
 rúban.  
 800. Gyulai Pál. Bírálatok.  
 801-802. Mikes Lajos. Az 1870—71-iki német-francia háború.  
 803. Radó Antal. Háborús strófák.  
 804-805. Aage Madelung. A szív.  
 809. Kenedi Géza. Naiv emlékiratok.  
 810-811. Ganghofer Lajos. A zarándokút.  
 812. Berzeviczy Albert. Magyar utazók Olaszországban.  
 814. Heltai Jenő és Makai Emil. A királyné apródja.  
 818-819. Gyulai Pál válogatott költeményei.  
 820-822. Ibsen. Rosmersholm.  
 823. Rudolf Herzog. Az óriás.  
 824. Riedl Frigyes. Shakespeare és a magyar irodalom.  
 825-826. Heltai Jenő. Végeladás.  
 829. Deák Ferencz husvéti cikke.  
 830. Lagerlöf. Marianna.  
 831-832. Karinthy Frigyes. Legenda az Ezerarcú lélekről.  
 833-835. Schiller. Stuart Mária.  
 836. Balla Ignác. Kis emberek.  
 837. Leonardo Merrick. Visszahív a mult.  
 838-839. Isolde Kurz. Bálint lovag szerelme.  
 840-841. Hangay Sándor, Kiss Menyhért, Oláh Gábor. Háborús versek.  
 843-844. Lengyel elbeszélők.  
 845-846. Ambrus Zoltán. Régi és új színművek. II.  
 847. Beöthy Zsolt. Ferencz József királyunk és Erzsébet kirá-  
 lónk emlékezete.  
 848-849. Bársony István. Vadásztáska.  
 850. Villányi Andor. A férj.  
 851-856. A világháború naplója. XI—XIII.  
 857. Kőlcsey Ferenc kritikái. Kiadta Császár Ernő.  
 858-860. Gabriele D'Annunzio. Gioconda.

- 876—877. Csilla királyné. Az erzsébet királyné legendája.  
878—879. Ibsen. Peer Gynt.  
880—881. Bródy Sándor. A kötőrő.  
882—884. Gagyny Dénes. A szekelyek.  
885—886. Orczy bárónő. Lady Molly kalandjai. I.  
887—888. Drasche-Lázár Alfréd. A kutyabőr.  
889—890. Molnár Ferenc. A Pál-utcai útk.  
891—893. Marivaux. Szerelme játéka.  
894—896. Mauks Kornélia. Képek Mikszáth Kálmán életéből.  
897—898. Korolenko. Makár álma. — Zúg az erdő.  
899—900. Berczik Árpád. Négy kosár.  
901—902. Nagy Endre. A Mágócsi csirkék.  
903—904. Riedl Frigyes. Arany lelki élete.  
905—906. Conan Doyle. A pesti ezüst fókó.  
907—908. Szini Gyula. Elbeszélések.  
909—910. Mariay Ödön. Muzsikás történetek.  
911—912. Kóbor Tamás. Művész.  
913—914. Kepes Emil. Elektromosság, sugárzások, anyag.  
915—916. Alexander Bernát. A háború után.  
917—918. Mark Twain. Az elloptott fehér elefánt.  
919—920. Kipling. Muszkák foglya.  
921—922. Orczy bárónő. Lady Molly kalandjai II.  
923—924. Molnár Jenő. A harmadik.  
925—926. Mikszáth Kálmán. Az amerikai menyecske.  
927—928. Auernheimer Raoul. Az amerikai nő.  
929—930. Strindberg. Egy házasság története.  
931—932. Beöthy Zsolt. Tisza István.  
933—934. Császár Elemér. A magyar irodalom fejlődése.  
935—936. Carlyle. A gyémánt nyaklánc.  
937—938. Peterdy Sándor. A száműzött.  
939—940. Zöldi Márton. Bűnösök.  
941—942. Lovik Károly. Szergiusz.  
943—944. Zsoldos László. Fölfelé megyünk.  
945—946. Barbusse. Szerelmi kábulat.  
947—948. Kipling. Indiai történetek. III.  
949—950. Mikszáth Kálmán. A fekete kakas.  
951—952. Szász Károly. Várszínházi emlékek.  
953—954. Heltai Jenő. A vörösa pillangó.  
955—956. Strindberg. Kicsinyek és nagyok.  
957—958. Balázs Sándor. Független legördül.  
959—960. Anthony Hope. Thistletonék hercegnője.  
961—962. Dickens. A kosztosház.  
963—964. Gobineau. A renaissance. Michelangelo.  
965—966. Mikszáth Kálmán. A szelstyel asszonyok.  
967—968. József főherceg. A magyar vitézség nagy napjai.  
969—970. Schopenhauer. Az élet semmiségéről és gyötrelméről.  
971—1000. Gyulai Pál. Petőfi Sándor és lyrai költészetünk.

KAPHATÓ MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN

al.  
elméről

ÉS BET

